

stola« koji je bio posvećen jezičnom izrazu u kazalištu, na radiju i televiziji, gdje se uglavnom s praktičkog staništa razgovara o problemima govora u navedenim medijima; 3. Na kraju je obimna diskusija povodom referata.

Detaljnije ćemo se osvrnuti na nekoliko tema kojima je u ovoj knjizi posvećeno najviše pažnje i prostora, a koje su, kako izgleda, danas u žarištu jezičnih preispitivanja. To su teme o stanju hrvatskosrpskog jezika i pitanja upotrebe tuđica u našem jeziku. (Potvrdu o aktualnosti ovih tema nalazimo u još jednoj knjizi: »**Jezik u savremenoj komunikaciji**«, Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1983, koja je također zbornik s naučnog skupa o jeziku u organizaciji Marksističkog centra i beogradskog Filološkog fakulteta).

U nizu mišljenja o tome što je to jezični standard, kako pomiriti proces normiranja jezika s jezičnom tolerancijom, što spada u standardnu štokavštinu i njene varijante, itd. — ukazat ćemo na ona najpozitivnija i najkonstruktivnija. Očito je da norma književnog ili standardnog jezika nije više onako čvrsta kao što je nekad bila. Naglašava se, međutim, da je neslaganja u pojedinim problemima uvijek bilo, ali ta neslaganja nisu utjecala na lingvističko gledanje da je hrvatskosrpski član južnoslavenske porodice jezika, pošto je u jeziku postojala i ostala jedinstvena osnova, a to su novoštokavski govori i njihova gramatička struktura. Postoji, dakle, lingvistički gledano, jezično jedinstvo i standard koji je na tom jedinstvu zasnovan. U jednom od referata postavljena je dilema o tome da li je dobro da se u Srbiji uzdržavaju od normativnih zahvata u jeziku samo zbog toga da se ne bi nanijela šteta jezičnom jedinstvu s drugim republikama. Povodom toga, akademik Pavle Ivić je naglasio da bi udaljšavanje bilo nepoželjno i da je važno da su u našoj literaturi razlike što manje i da je čitljivost među varijantama što veća, kao što bi udaljšavanje od sadašnje norme značilo udaljšavanje od drugih naroda koji se služe istim jezikom. Još je u nekoliko navrata podvučeno da je lingvistički, a i društveno, opravdanije da se održava povezanost među drugim sistemima istoga jezika.

Na vrlo sličan način trebalo bi prilaziti i jezičnoj normi, u kojoj podsistemi pružaju potencijal za proširenje osnove književnog standarda. Time bi se norma više zasnivala na jezičnoj praksi, da bi se uspostavio normalniji odnos između književnog standarda i jezične prakse. Jezik ima svoj tok, ima kolika da je društvena kontrola nad njim, on ide svojim putevima. Dakle, vraćanje na staro je nemoguće. Ono što je potrebno u ovom trenutku jest rad na proučavanju pojava koje su u toku, opisivanje jezičnih procesa koji su vezani za društvene promjene, a uz to bi nam dobrodošla određena jezična politika. U toj politici potrebna je širina. Koji bi mogli biti osnovni ciljevi naše jezične politike? Ljubiša Rajić, na primjer, smatra da je potrebno jačanje ravnopravnosti svih jezika u obrazovnoj i javnoj upotrebi. Trebalo bi, također, dati naročiti značaj nastavi maternjeg jezika i podsticati rad na izučavanju našeg jezika.

Najvažnije od svega jest da se donese nedvosmislena odluka da li od varijanata stvarati dva, tri ili četiri standarda, ili raditi na očuvanju jezičnog zajedništva. Ovo nije pitanje lingvističke prirode, već je to političko pitanje. Mi se još uvijek sporimo da li se radi o jednom jeziku s dvije varijante, jednom jeziku s četiri varijante, ili se radi o dva, pa čak i četiri jezika.

Govoreći o jezičnoj toleranciji i jezičnoj širini, Pavle Ivić je naveo nekoliko zanimljivih primjera lektorskih ispravaka koje se u ovom slučaju nisu odnosile na protjerivanje stranih riječi, već na primjere gdje se lektor odlučivao za jednu od domaćih riječi bez pravog opravdanja zašto je drugu izbacio iz teksta. Na primjer, Pavle Ivić je primijetio da se vrlo uvijek zamjenjuje s **veoma, doduše s istina, skoro s gotovo, doba s razdoblje**.

Pošto se u ovom slučaju radi o srpskim tekstovima, prednost se, izgleda, daje srbizmima (ne zna se po kakvim kriterijima), ili riječima koje su dalje od običnog, npr. riječ **jak** zamjenjuje se sa **snažan**. I tako, jedne riječi tjeraju se iz jezika, dok se druge priznaju, pa i u onim slučajevima gdje se radi o sinonimima. Uz ovakve primjere umjesno je govoriti o **umjerno**j normi za koju su se neki znanstvenici zalagali. Tako ne bismo strogo govorili o pravilnoj ili nepravilnoj upotrebi, o crnom ili bijelom, već bi u širu oblast jezično-komunikacijske norme koja ne bi bila označena kao pogrešna ušli izrazi iz kolokvijalnog

gradskog govora, publicistike, štampe, govora radija i televizije, kao poslovni i stručni izrazi.

Radiovoje Sinić napomenuo je nešto što se u pristupima jeziku vrlo rijetko naglašava, a to je da bismo se u pitanjima jezične norme i širim pitanjima jezične kulture mogli oslanjati više na metodologiju stilistike i moderne lingvistike, a ne samo tridicionalne i normative gramatike. U takvom jednom pristupu i normativistika bi napredovala jer se ne bi morala boriti varijanti i varijacija, već bi ih kao takve prihvatila, a prihvaćanjem bi ih mogla teoretski i praktički obraditi i vrednovati.

O **tuđicama** je na raznim mjestima i u raznim prigodama mnogo rečeno. Dobija se utisak da su one krive za mnoge naše jezičke boljke i kad bismo ih se mogli riješiti, skoro da bismo riješili sve naše jezične probleme. Tuđice su, na primjer, krive što se naš književni jezik »razišao« sa svojom narodnom osnovom, kako to smatra Dragiša Vitošević, i u tom procesu narodna osnova se zanemaruje i premalo proučava. Dobar slikovit odgovor na ovakve prigovore naći ćemo kod pisca Milovana Danojlića, koji kaže da narod nije onamo gdje je bio pre pedeset ili stotinu godina, i da se može još naći koji ratar čiji govor puca od zdravlja, samo — kako da njegov govor sebi postavimo kao uzor i mjeru. Mi ne živimo ni čobanski ni ratarski (str. 254).

Da li, na primjer, riječ **simbol** znači isto što i **znamen, znak, znamenje, oličenje, otjelovljenje?** Da li se riječ **nišana** stvarno može zamijeniti s **tančina i prelljev?** Što se događa kad se riječ stranog porijekla pod svaku cijenu mijenja s domaćom riječju, naročito u lektorisanju tekstova, naveo je akademik Pavle Ivić. Na primjer, riječ **apstraktan** zamjenjuje se s **nezamisliv, banalan s uopćen, intelektualci s učen ljudi, ton pričanja s način pričanja, normalan s razumljiv, karakterističan s zanimljiv**, itd. Vrlo je jasno da je svaki put upotrebljena riječ drugačijeg značenja i time je iskrljivljena poruka teksta.

U knjizi nalazimo i druga trezvena mišljenja o tuđicama, u kojima se naglašava da su nam strane riječi potrebne i da one same po sebi nisu problem, već da je jedino u pitanju njihova kriva upotreba. One postoje u našem leksikonu, a time se naš jezik i kultura samo bogate, imamo veći izbor riječi koje se onda mogu adekvatno upotrebiti u raznovrsnim funkcionalnim stilovima. Jasno je, kako je u diskusiji kazao Ranko Bugarski, da u urbanim sredinama druge polovice dvadesetog stoljeća ne možemo više govoriti narodnim jezikom koji po svom duhu pripada našem selu iz prošlog stoljeća. »Dopalo se to nama ili ne, civilizacije nema bez stranih riječi, pa stoga bez njih danas ne može ni naš jezik, kao ni bilo koji drugi moderni jezik« (str. 306).

Knjiga »**Aktuelna pitanja naše jezičke kulture**« pruža nam uvid u naše zablude o jeziku, ali nas u isto vrijeme uvodi u splet pitanja koja bi se trezveno mogla riješavati i riješiti svjesnim zalaganjem stručnjaka koji imaju punu moralnu, kao i finansijsku, podršku naše zajednice.

SVETA LUKIĆ: »U MATICI KNJIŽEVNOG ŽIVOTA«;

»Gradina«, Niš, 1983.

Piše: Boško Tomašević

Svojevremeno, u »Presentation des Temps modernes«, Sartr je pisao: »Za nas pisac nije ni Vestalka, ni Ariel: on je saučesnik (...). Kako pisac nema mogućnosti da izbjegne, mi hoćemo da on tjesno prigrlji svoju epohu; ona je njegova jedina šansa; ona je stvorena za njega, a on je stvoren za nju (...). Pisac je u situaciji svog vremena«. Ove nas reči bez ikakve korekture tesno vezuju za knjigu o kojoj želimo da pišemo. Reč je o poslednjoj knjizi Svete Lukića »Umetnici književnog života« (1983), koja u svojoj »konkretizaciji angažovanosti« prevodi istu »iz neposredne spontanosti u smišljenost čina«. Nastali iz brevijara stalnih opredeljenja »u situaciji«, ovi se tekstovi, pisani između 1953. i 1983. doimaju danas, govoreći unutar izvesne uopštenosti, kao rečiti prevodnici smisla (»sens«) one književnosti »koja združuje i pomiruje metafizički apsolutum i realitet istorijskog fakta«. Takva se književnost, na podlozi najbolje tradicije, može označiti Sartrovom sintagmom —

literatura praxisa. Izvesno je, međutim, da se ovakva literatura definiše ne samo svojim odnosom prema aktuelnom i spontanom, već i svojim stavom prema budućnosti, pri čemu, noseći i vanvremenske predikate, stalno čuva svoju čistotu na relaciji između moralnih i estetskih imperativa.

Koje se osnovne linije Lukićevog tridesetogodišnjeg angažmana očituju knjigom »U matici književnog života«? Sam Lukić, u tekstu »Mali istorijski podsetnik«, veli: »Pokušavajući da razjasnimo kompleks odnosa koji je obuhvaćen pojmom književnog života, mi smo u našoj sredini od oslobođenja dosad akcentovali sledeća pitanja: veza partije i kulture, partije i književnosti; današnja angažovanost pisca, posebno pisca u socijalizmu; uloga književne i kulturne politike; finansiranje kulture; vrhunska i masovna kultura; književna organizacija i stvaralaštvo, a posebno pitanje književnih grupa i okupljanja pisaca po afinitetima; problemi izdavačke delatnosti — od tiraža knjiga do sastava redakcija; listovi i časopisi; nagrade, konkursi i drugi oblici stimulisanja književnosti.«

Međutim, u svojoj knjizi Lukić se ne pojavljuje samo kao svedok naših književnih prilika između 1953. i 1983. već i kao učesnik. U tom smislu, njegovi prvi projekti individualnog angažovanja, s obzirom na usmerenje, mogu se definisati trima modelima književnog angažmana uopšte. Prvi model Lukićevog književnog angažmana izražava se unutar ravni moralnog prispeća kao bitno egzistencijalnog čina književnog estetičara, teoretičara i kritičara; drugi model literarnog angažmana premešta naglasak s moralnog delovanja, u najširem smislu reči, ka delovanju unutar čiste književnoestetske akcije, koja vazda stoji u blizini prvog modela koji se, u takvoj sprezi, uvek ukazuje kao ne-utopijska-latentna materija »otkrivenog subjekta sveta«. Konačno, treći model književnog angažmana otkriva se u »krajnjoj objektivnosti in spe«, u kojoj angažman nalazi ono »uopšte svojev intencijarnosti«, sadržavajući »javstvo i svet«, u kojeg razmak između subjektivnosti i objektivnosti, kako veli Bloh, iščezava. Item: klimaks književnog angažovanja u Lukićevom slučaju ukazuje se tako, u svojoj nutрини, kao prisutnost prezenta obuzetog vrednošću ne-utopijski-latentne materije književnosti same. Njegov istinski posao u bitnom izgleda nam panesejistički, pri čemu esejizam konvergira ka planu čiste literarnosti »u smeru jedne konačne figure« univerzalnog književnog. Ne bavi se stoga Lukić u najboljim svojim časovima Krležom i Sartrom. Krležom, pogotovo! Jer, čini nam se, ovo govorimo s punim uverenjem, da Lukićevo shvatanje Krleže, u moru bibliografije Krležijsane, preskače nekoliko dolazećih vekova koji će, ukoliko ne uzmu u obzir Lukićevu »šifru« za ovog umetnika, isuviše dugo, nepotrebno ahasverovski lutati tražeći Krležinu literarnu differentiae specificca. Kada Lukić kaže: »esejizam i jeste Krležina vokacija, možda najzvernija«, onda tome viđenju valja bez rezerve verovati. Ova Lukićeva rečenica nije, naime, potekla iz dugogodišnjeg studija, već iz jednog sasvim suprotnog smera: sred njutnovskog gledanja pada jabuke. Mi na ovaj način sasvim nespretno ukazujemo na Auroru tumačenja i razumevanja Krležine opera litteraria. Krležin panesejizam nije ništa drugo do »ono što liči na celinu Krležinog intimnog bića, na njegovu pravu prirodu«, čime smo upućeni »ka novim visovima buduće sintetične umetnosti i stvaralaštva uopšte«.

Zadržali smo se tek na crtežu Lukićevog angažmana u matici književnog života. No, ukoliko ovaj crtež, na svojoj produžnoj liniji ka slici, doprinese razumevanju znaka, figure literarnog angažovanja (engagement) »unutar vlastite produžne crte čovekove«, onda će traganje za bezbrojnim svedočanstvima još koje se nalaze u Lukićevoj knjizi, biti upućeno ka realnoj šifri jednog književnog Znaka, čija se bit uočava tek u krajoliku prirodnog vremena panesejizma, koji se izlaže i dočarava ljudske crte lica koliko god u svetu u kome živimo, toliko i u nekom potonjem svetu u kojem Lukićeva knjiga već sada vidi svoje vreme.